

**ПРО МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЮРИДИЧНОЇ
ОЦІНКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (СТ. 111¹ КК
УКРАЇНИ)¹**

Рубашенко Микола Анатолійович,
*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Віроломний та повномасштабний акт агресії Російської
Федерації, поєднаний з подальшою окупацією окремих частин

¹ Дослідження за підтримки НФДУ (проект № 2021.01/0106).

території України обумовив внесення змін до КК України в частині передбачення відповідальності за колабораційну діяльність в окремій статті 111-1 КК України. Ці зміни, будучи прийнятими нашвидкуруч, та неготовність правозастосувачів до їх реалізації, породили ряд проблем теоретичного і практичного характеру, як стосовно інтерпретації законодавчих новел, так і стосовно окремих аспектів правозастосування. Це викликало активізацію наукових досліджень та перетворило проблематику колабораціонізму на одну із топ-тем у сфері кримінального права. Однак ця доповідь присвячена не окремим правоінтерпретаційним чи правозастосовним проблемам, а окресленню вихідного інструментарію (методологічних засад) до дослідження проблем юридичної оцінки колабораціонізму як фундаменту для їх вирішення.

Колабораціонізм - історичне та закономірне явище. Його прояви більшою чи меншою мірою можна простежити в усі періоди історії людства, пов'язані з насильницькими (збройними) конфліктами між народами та державами. Територія, як життєвий простір існування соціальних спільнот, завжди була, є і довгий час ще буде обмеженим ресурсом, що детермінує воєнні конфлікти. Оскільки в більшості випадків на певній території проживають люди - населення певної держави, то збройне захоплення території однієї держави іншою закономірно веде й до того, що населення окупованої (захопленої) території опиняється під фактичною владою окупанта (загарбника). З різних причин та з різною мотивацією, так чи інакше, це населення вступає у відносини з окупаційною владою, унаслідок чого виникають і найрізноманітніші форми взаємодії, практично у всіх можливих сферах життєдіяльності.

Очевидно, що для держави, частина території якої окупована іншою державою, найбільш очікуваною та бажаною є така поведінка населення, що опинилося в окупації, яка демонструє максимальні несприйняття та навіть спротив владі окупанта. Однак в силу різних обставин об'єктивного та суб'єктивного характеру, це не видається можливим. Одні форми співпраці з окупантом безпосередньо підривають безпеку постраждалої держави (шляхом прямої протидії), другі -

опосередковано (шляхом підтримки створеного окупантом ладу/устрою), треті - взагалі не містять у собі шкодочинного потенціалу.

Як наслідок, постраждала держава стикається з проблемою належної (адекватної) правової оцінки різних форм взаємодії населення з окупантом. З точки зору сучасної правової парадигми основною проблемою є забезпечення справедливості в оцінці всіх типів колаборації з обов'язковим урахуванням міжнародного гуманітарного права та права прав людини. Певні типи (форми) колаборації в узагальненому виді отримують своє відображення в нормах кримінального закону, які описують ознаки відповідних суспільно небезпечних діянь, що є результатом та процесом юридичної оцінки на законодавчому рівні. Конкретні ж різновиди співпраці отримують оцінку (кваліфікацію) у межах певного кримінального провадження щодо певної особи (певних осіб), що є відображенням юридичної оцінки на правозастосовному рівні.

Тож закономірно постає питання про те, що має враховуватися в процесі законодавчої та правозастосовної оцінки колабораціонізму, щоб забезпечити не лише кару (відплату), але й дотримання прав людини, і, разом з тим, не допустити переслідування тих, чия колаборація з окупантом не підривала основи національної безпеки держави. Окреслення ознак, що підлягають обов'язковому врахуванню, з методологічної точки зору, має бути тою основою, на якій будуватиметься вирішення вказаних на початку доповіді проблем.

Під колабораціонізмом традиційно розуміється співпраця населення з окупантом [див. напр.: 1, с. 109; 2, с. 77-78]. Звичайно в наукових дослідженнях надаються й ширші або конкретизуючі визначення, однак з огляду на потенційно різні підходи до окреслення тих чи інших ознак поняття, відштовхуватися потрібно від такого його розуміння, яке включає ознаки, щодо яких існує певний консенсус. У цьому сенсі зміст колабораційної діяльності потребує з'ясування чотирьох її ознак: суб'єкт («населення»), адресат («окупант»),

зміст діяльності («співпраця») та умови/обстановка її здійснення («умови окупації»).

Питання про *суб'єкта* не обмежується лише з'ясуванням того, хто може бути суб'єктом колабораційної діяльності (колаборантом), хоча навіть у цій частині консенсусне рішення відсутнє - лише громадяни (піддані) постраждалої держави, чи можливо все населення, яка постійно проживало на відповідній території на початок окупації, чи навіть - й ті особи, які почали там проживати після окупації, у т.ч. й громадяни країни-окупанта. Не менш важливе значення має з'ясування причин співпраці - обумовлені різними потребами мотиви колаборації.

Обов'язковою ознакою колабораціонізму є *адресат* співпраці - ним визнається окупант. Проте потребує деталізації питання про те, хто виступає від імені окупанта, якими ідентифікуючими ознаками мають володіти його представники. Ясність потрібно внести і в кореляцію агресії та окупації, держави-агресора та держави-окупанта.

Зовнішньою стороною колабораціонізму є конкретний *тип (форма) діяння* суб'єкта. Спершу з усієї сукупності актів співпраці формулюється узагальнена форма колабораційної діяльності на рівні законодавчої оцінки (від конкретного до загального), а далі - оцінюється конкретизований акт колаборації у правозастосовному акті щодо певної особи (від загального до конкретного). В основі юридичної оцінки в цьому аспекті лежить здатність відповідної форми колабораційної діяльності заподіювати шкоду основам національної безпеки держави чи створювати загрозу її заподіяння.

Урешті-решт вихідним критерієм в оцінці вчиненого як колабораціонізму є й *умови (обстановка) окупації*. Режим окупації за суттю передбачає зайняття (взяття під контроль) однією державою частини території іншої держави. При цьому таке зайняття є апріорі незаконним (злочинним), всупереч волі держави, територія якої окупована, та обов'язково - шляхом насильства (фізичного і психічного) із застосуванням збройних сил. Іншими словами, умови окупації - це обстановка постійного реального та потенційного насильства. Населення окупованої території перебуває під повним контролем чисельної

кількості злочинців зі зброєю в руках. Це обумовлює необхідність переоцінки усталених поглядів про фізичний та психічний примус у кримінальному праві та їх правові наслідки, винайдення відмінної від умов крайньої необхідності моделі, яка б ураховувала постійний «насильницький» фон при вчиненні діянь населенням окупованої території.

Список використаних джерел :

1. Kalyvas Stathis. Collaboration in comparative perspective. *European Review of History: Revue européenne d'histoire*. 2008. V.15, Is. 2. P. 109-111. URL:www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13507480801931036?tab=permissions&scroll=top.
2. Письменський Є.О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти): наук, нарис. Сєвєродонецьк, 2020. 121 с.

DOI: <https://doi.org/10.31359/9789669985552>

УДК 343; 344

НЗ5

Редакційна колегія:

Л. М. Демидова (головний редактор), *Н. В. Шульженко*,
Д. О. Куковинець, *О. С. Попов*

Національна безпека України в умовах інформатизації
НЗ5 та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та
кримінально-правове регулювання : матеріали VII Міжнар.
наук.-практ. конф., м. Харків, 11 трав. 2023 р. / [редкол.:
Л. М. Демидова (голов, ред.), Н. В. Шульженко та ін.]. -
Харків Право, 2023. - 382 с. - DOI:
<https://doi.org/10.31359/9789669985552>.

ISBN 978-966-998-555-2